

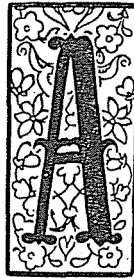
Neşriyat-Tenkid-Tahfil

Tarih ve Lisâniyât

İslâm Ansiklopedisi'nde
«İSTANBUL» adı

I. Semahaddin

CEM

VRUPANIN en meşhur, eski ve güzel, şarkın ve garbın bilhassa nâdide ve nâdir jeo-politik ehemmiyeti hâiz İstanbul şehrinin ilk adı «Vyzantium» diye kabul edilir.

Biz bu mevzûda bir makalemizi Tohum Mecmuasının 1964/9 numaralı nüshasında «İstanbul ve Fâtih» başlığı altında neşretmiştik.

A. A. Vasiliev, Megaralı göçmenlerin başındaki Bizas (Vyzas) tarafından ve Halkhedon müstemlekesi tesis olunduktan sonra milâddan önce 658 yılında kurulduğunu ve Vyzas müstemlekesinin başşehri «Byzantium» olduğunu yazmıştır. En eski sâkinleri ise Trak'lar sanılmaktadır.

«İstanbul» adlı fransızca ve lüks baskılı eserin sahibi Clément Alzonne dahi aynı fikirdedir: Yâni milâddan önce 652 tarihinde ilk defa kurulup bu gemicinin adını almış ve sonra Bizans olmuştur.

Bu hikâye, hâlen bir efsane, bir masal (lejang) olarak kalma seviyesini aşabilmiş değildir.

Leningrad Üniversitesi profesörlerinden M. V. Levtchenko ve müverrih Georges Young, eserlerinde İstanbul'un menşei bahsine temas etmezler. Keza müteber birer bizantolog olan J. B. Bury ve Charles Diehl de bir şey söylemezler. Daha sonraki Bizans neşriyatında da böyledir.

İstanbul adının menşei umumiyetle «Constantinopolis» kabul olunur. Fakat buna itiraz edenler vardır. Bu ismin (Konstantinopolis)den geldiği iddiasını biz de kabul edemeyeceğiz.

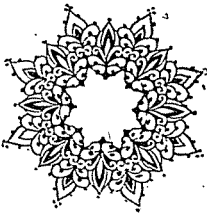
(İstanbul) adının yunanca Constantinopolis'le) zerrece alâkası ve râbitası yoktur.

İslâm Ansiklopedisi'nin 1959 tarihli 53-A cüzünün 1143 ncü sahifesinde ikinci sütunda şu iddiada bulunulmuştur:

«...şehrin türkçe adı, gerekçeden gelen İstanbul idi...».

Bu, klâsikleşmiş ve isnâdı yanlış köhne bir bilgi neticesinde ortaya çıkan bir iddiadır, garip ve acayip bir iddiadır.

Evvelâ her iki isim de, hangi şekle girerlerse girsinler birbirlerine hiç benzemezler. KOS veya KONS hecesinin zamanla

(İs) hecesine istihalesi akla ve mantığa uygun değildir; her iki hece de başka başka sesler verir ki bu sesler tahrife uğrasa da (Ko) gibi sert bir ses kolay kolay zâil ve kaybolamaz. Yunanca ismin yakın varyantları KONSTANPOL, KESTENPUL veya KASTANPOL olabilir ama (İSTANBUL) olamaz. Çünkü İstanbul kelimesinin aslı grekçe değil, yine türkçedir. Kelime İskit Türkleri lisanına kadar uzanır.

İSTANBUL adının menşei iskit türkçesi olan (AST-AN) dır, kısaca «Astan» okunur. Şehri tesis edenler de milâddan önce 1300 tarihinde Asyadan göçen ve Saka Türklerinden bir kol olan İskit Türklerinden Marmara havzasına yerleşmiş bir Kabiledir; «Ast-An» ile «Ast-Agon» kasabalarını kurmuşlardır. Biricisine bilâhare yunanlılar «Astan-polis» yâni Astan şehri demiş, telâffuz türkçeye intikal ettikten sonra zamanla «Asitâne» ve «İstanbul» olmuştur. Ast-Agon, İskit Türklerinin Üsküdar ve Kadıköy cihe-tine yâni Anadolu yakasına verdiği isimdir. Yunancada bu yaka «Halkhedon» adını almıştır.

«İskit» kelimesi de (Saka) sözünün yunanca bozulmuş şeklidir. Efganistanın cenubu garbinda bulunan Sicistan da doğu Saka Türklerinin ilk defa zaptettikleri (Saka-Astan) şehridir; zamanla Saka-Astan da Sicistan'a inkılâb etmiştir. İstanbulu böyelce kuran ve adını koyan Saka Türkleri, milâdi birinci asırda diğer kavimlerle karışmışlardır.

Hıristiyan hükümdar Nişli Constantinos tarafından 11 Mayıs 330 tarihinde idare merkezi ittihaz edilerek Constantinopolis adı verilen şehir, 29 Mayıs 1453 gününde yerini ebediyen İslâm Türklerin İstanbul'una bırakmış ve bu suretle de yepyeni bir isimle köklü bir medeniyet, bir hars ve dîn hayatına girmiştir.

Bu şehrin hâlis türkçe olan «İSTANBUL» adını 1391 yılında ilk kullanan Sultan Yıldırım Bâyezid'dir.

Rahmetli târih bilgini İsmâil Hâmi Danişmend «İstanbul» adını noktasız olarak (ISTANBUL) diye yazar ve kullanırdı. Aslı türkçe olan bu kelimenin âhenk kaidesine uygun bir şekilde noktasız olarak yâni «I» harfi ile başlamak üzere «Istanbul» telâffuz edilmesi daha doğrudur ve İ. Hâmi Danişmend bunda tamamiyle haklıdır.

İSTANBUL şehrinin bir çok adı arasında bizee üzerinde en ziyade durulması lüzumlu (İSLÂMBOL) adıdır. Bu ad 1703 den 1807 ye kadar bir asırdan fazla bir zaman içinde Devlet-i Osmâniye sikkelerinde geçmektedir. Yâni Üçüncü Ahmed'den Dördüncü Mustafa'ya kadar altı pâdişah devrinde şehrin adı resmen «İSLÂMBOL» idi. 1807 de Dördüncü Mustafa Osmanlı tahtına çıktığından itibaren sikkelerden «İslâmbol» adının kaldırılmış ve yerine «Konstantiniyye» nin konulmuş olduğunu hayret ve esfle görüyoruz. Bu ilk hıristiyan adlı sikkelerin üzerindeki tarih de 1222 dir, milâdi 1807-1808 yıllarına tekabül etmektedir.

İslâm Ansiklopedisi'nde bu bahsi yazan zât, «İslâmbol tâbiri, Tanzimat devrinden itibaren bırakılmıştır» diyor. Halbuki sikkelerde daha 1222 de «Konstantiniyye» adı vuzuh ve sarâhatle okunmaktadır. Şu hâle göre İslâmbol adı, Üçüncü Selim'den sonra paralardan kaldırılmış oluyor.. Sebebi? Bilemiyoruz. Fakat bu frenkçe hareket, ilk göstermelik Batılılaşma hamlesinin meş'ûm ve yıkıcı öncüsü vasfını taşımaktadır. Anlaşıyor ki, bundan sonra Batı hayranlığı bir sel, bir yangın âfeti gibi vatan sathını Saraydan köye kadar istilâya başlamış, Sultan İkinci Abdülhamid bu tehlikenin önünü almak gayesiyle son derecede titizlik ve gayretle çalışmış ise de inhitat ve inkırâzın vukuuna mâni olamamıştır.

KONSTANTİNİYYE adının kullanıldığı devre, bu şehrin isminin fetret devridir. Yerini çok şükür türkçe isimlere bırakmış ve nihayet yine hâlis türkçe olan (İSTANBUL) da karar kılınmıştır. Kelimenin ancak son hecesi yunanca «polis» den bozmadır. Bu sebeple, İslâm Ansiklopedisindeki makalede iddia edilen hususu bir bu şekilde düzeltmiş oluyoruz.

Mümkün olsa da İstanbul adını «İSLÂMBOL» a çevirsek ve tercihan bu güzel ismi kullanmağa başlasak.. Resmî evraka diyeceğimiz yoktur. Lâkin, «İslâmbol» adı, diğer bütün isimlerden daha güzel, daha yerinde, daha şirin ve caziptir.

Mâzimizdeki güzel ve yakışıklı an'aneleri yeniden canlandırmak ve ya-satmak şüphesiz çok iyi ve yerinde bir harekettir.

NOT: Aylık bir tarih mecmuasının bir nüshasında İskitler'in Türk ol-madıkları iddia edilmiştir ki yan-lıştır. İskitler aslen Türk ırkına mensup ve tarihe intikal etmiş eski bir kavimdir.

